ŞCOALA

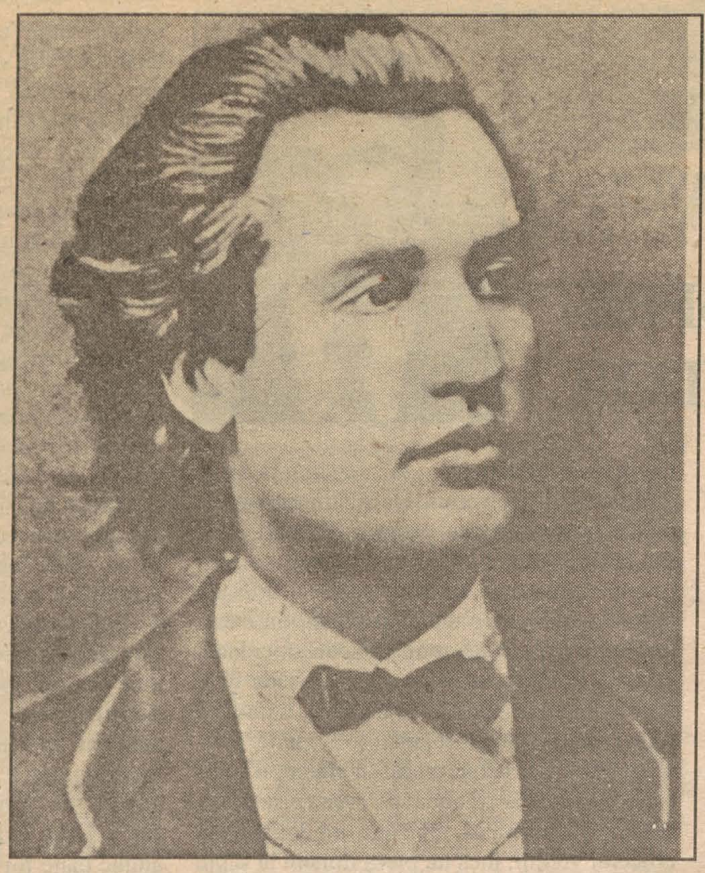

UN STUDIU RECENT DESPRE DIVERSE TRADUCERI ALE POEZIEI EMINESCIENE ÎN LIMBA ENGLEZĂ

În prefaţa ediţiei bilingve, româno-franceză, din **Poeziile** lui M.Eminescu (Bucureşti, Ed.Cartea Românească, 1987) traducătorul Jean Louis Courriol îşi expune, fără menajamente, punctul de vedere asupra unui aspect paradoxal şi dramatic în egală măsură pentru soarta literaturii de limbă română, în general, şi pentru creaţia poetică eminesciană, în special: „Oricât ar părea de ciudat, într-adevăr, publicul francez iubitor de poezie, nu numai că n-a prea auzit de Eminescu, dar nici n-ar avea cum să-i aprecieze geniul poetic deoarece nu i s-a pus, după opinia mea, niciodată până acum la dispoziţie o versiune de referinţă în franţuzeşte."

Este adevărat, zeci de versiuni în limbile de circulaţie internaţională şi nu numai i-au fixat în standarde de calitate diferită versurile, producând nu de puţine ori contrarietăţi în valorizarea reală a operei eminesciene în literatura universală. De aici, probabil, dificultatea lui Eugen Simion de a include în trilogia antologică de literatură europeană, **Mémoires d'Europe** (Paris, Gallimard, 1993), realizată de Christian Biet şi Jean – Paul Brighelli, o traducere de referinţă din poezia eminesciană, optând până la urmă pentru propria versiune în franceză la **Odă în metru antic** (trecem cu vederea grafia **Mihail** în dreptul numelui poetului, probabil obligatorie din punct de vedere traducţional!)

Cu atât mai actual apare, în acest context, recentul studiu al tinerei profesoare de limba română din Buhuşi, Lăcrămioara Sbârcea: **Semnificaţia termenilor poetici eminescieni în limba engleză**, Iaşi, Ed. SANVIALY, 2000. Autoarea îşi publică astfel lucrarea de licenţă, coordonată ştiinţific de prof.univ.dr.Petru Zugun, provocând în mod deliberat la confruntarea de idei pe tărâmul extrem de sensibil al traducerilor eminesciene (sunt luate, ca text-suport, **Împărat şi proletar, Scrisoarea I şi Scrisoarea III**). Studiul, organizat comparativ, ia în vizor trei filtre traducţionale în variantă engleză: Mihai Eminescu, **Poezii. Poems** (traducere de Leon Leviţchi şi Andrei Bantaş), Bucureşti, Ed.Minerva, 1978; Mihai Eminescu, **Poems** (versiune engleză de Corneliu M.Popescu), Bucureşti, Ed.Cartea Românească, 1989; Kurt W.Treptow, **Selected Workes of Ion Creangă and Mihai Eminescu**, East European Monographs, Boulder in cooperation with Editura Minerva, Bucharest, distributed by Columbia University Press New Vork, 1991, autoarea urmărind dacă, prin traducere, „Conţinutul semantic al semnelor verbale supuse analizei lingvistice a fost afectat, dacă integritatea conotaţiei din original s-a menţinut şi în traducere, şi în ce măsură tălmăcitorii şi-au impregnat personalitatea în realizarea actului tradiţional".

Prin demonstraţii preponderent practic-analitice vizând paralelismele verbale şi contextuale în transpunerea poetică din română în engleză a semnelor lingvistice eminesciene (prin două procedee: tripla perspectivă traducţională a aceluiaşi termen poetic, cu păstrarea sau compromiterea sensului figurat şi echivalarea în engleză a termenilor eminescieni prin îmbinări de cuvinte cu păstrarea sau compromiterea semnificaţiei contextuale) şi relevarea inadvertenţelor de interpretare consemnate în **Dicţionarul limbii poetice a lui Eminescu** (coordonat de T. Vianu), Bucureşti, Ed. Academiei RSR, 1968, Lăcrămioara Sbârcea ne convinge, încă o dată, asupra existenţei unor diferenţe în traducerile din Eminescu în engleză (de data aceasta), care pot produce, în ciuda unor versiuni recunoscute ca bune, reacţii contradictorii în receptarea lor de către publicul englez. Mesajul lucrării, în subtext, nu mi se pare în egală măsură de optimist cu concluzia autoarei, aceea că „poezia eminesciană rămâne în esenţă aceeaşi". Autoarea nu distruge **mitul intraductibilităţii** poeziei eminesciene în limbi străine, dar nici nu-l alimentează, în pofida unor exerciţii de autentică rigoare ştiinţifică. Se uită perspectiva cititorului englez, dornic să-l cunoască pe Eminescu în esenţa lui, inclusiv estetic, în stare să-l raporteze la un sistem de valori literare. Este clar că gradul de pătrundere în universul poetic eminescian comportă, tocmai din cauza traducerilor, mai „poetice" sau nu decât originalul (în varianta subiectivă a lui Corneliu M.Popescu), mai „fidele" sau nu textul lingvistic (în varianta lui Leon Leviţchi), mai „detaşate" sau nu în sens cultural (în varianta americană), dificultăţi/oportunităţi la fel de diverse.

Avem de-a face, pe de o parte, cu un studiu solid de natură lingvistică şi stilistică şi, pe de altă parte, cu imaginea reconfortantă a unei tinere autoare la început de drum, pe care nu-l dorim doar remarcat, ci şi stimulat, pentru că o merită cu prisosinţă.

Eugen BUDĂU

SENSUL UCRONIEI EMINESCIENE

Atribuim termenului de „**ucronie**" sensul folosit în 1876, de Ch.Renouvier, pentru a desemna faptele de cultură şi civilizaţie care nu s-au produs, dar care ar fi putut să se producă **sau care ar putea să se producă în viitor.** Aceasta şi pentru că dintotdeauna literatura ne-a revelat „**ca prezente lucrurile absente**" (Lessing). Acest adevăr exprimat pentru prima dată de Lessing, străbate **Opera** lui Eminescu, care ne transfigurează „**ziua cea de azi**", fie evocând imaginile trecutului, fie invocând viitorul, fie prezentul devenit trecut în momentul exprimării: „De-aceea zboare anu-acesta/ Şi se cufunde în trecut,/ Tu ai ş-acum comoara-n-treagă/ Ce-n suflet pururi ai avut" (**Cu mâne zilele-ţi adaogi...**) Să fie în acest caz Opera eminesciană utopia şi ucronia însăşi?

Sau utopia şi ucronia sunt chiar o parte a existenţei, atâta vreme cât OMUL şi LUMEA sunt funciarmente în situaţia de privaţiune şi frustrare, atâta vreme cât „poţi zidi o lume-n-treagă, poţi s-o sfarâmi... orice-ai spune/ Peste toate o lopată de ţărână se depune"? (**Scrisoarea I**)

În demersul de faţă plecăm de la o întrebare ce pare să-l fi obsedat pe poet. Existenţa e numai în afara imaginarului? După „poetul nostru absolut", nu. În acest caz, care este limbajul imaginarului? Acela al intelectualului şi al culturii? Dar limbajul existenţei ? Ca obiect al cunoaşterii, are existenţa limbaj? Din acest punct de vedere ea este inertă, nu ne trimite nici o informaţie. Noi producem informaţii despre stele, munţi, mare, om, sentimente etc. Prin urmare, noi cunoaştem existenţa elaborând despre ea informaţii. În acest caz se pare, limbajul existenţei e doar cultural. Limbajul imaginarului şi limbajul existenţei se exclud în concepţia comună. Poetul ne-o spune cu amărăciune în **Scrisoarea II**:

„Iar în lumea cea comună a visa e un pericol/ Căci de ai cumva iluzii, eşti pierdut şi eşti ridicol". Pe de altă parte existenţa în afara imaginarului este iarăşi o iluzie absolută: „De-i goni fie norocul/ Fie idealurile/ Te urmează în tot locul/ Vânturile, valurile" (**Dintre sute de catarge**). Aceeaşi imaginaţie are însă rol prim, de vehicul **subiectiv al iluziei.** Cu luciditatea ce-l caracteriza, autorul **Scrisorilor** s-a aflat într-o permanentă gâlceavă cu iluzia. Poetul a sesizat paradoxul **că iluzia este dogmatică**, ceea ce înseamnă că la rândul său dogmatismul, orice formă ar lua, este un drum al iluziei, dacă admitem că, în general, dogmatismul posedă el însuşi o devenire.

Împotriva dogmatismului ca **iluzie instituţionalizată prin demagogie**, Eminescu s-a ridicat cu vehemenţă în **Opera politică**, în celebra **Scrisoare III** şi în neegalatele şi temutele sale articole. Demagogia este în viziunea celebrului scriitor, devoratoarea unor imense energii umane şi **unul din cele mai mari pericole pentru o comunitate umană.** Iată exprimarea sa aforistică şi necruţătoare din **Opera politică**, vol. II, pag.395.: „Nu există în adevăr decât două forme ale tiraniei şi ale decadenţei unui stat omenesc: **despotismul** şi **demagogia**. Şi despotismul egalizează pe oameni, supunându-i unuia singur, lăsând să degenereze cele mai nobile facultăţi ale lor, **patimile bune şi inteligenţa;** precum **demagogia** are acelaşi efect prin indeferentismul pe care-l inspiră naturilor mari şi deschise, văzând **în faţă** biruinţa constantă a mediocrităţii" ...sau în **Scrisoarea III**: „N-avem oameni ce se luptă cu retoricele suliţi./ În aplauzele grele a canaliei de uliţi/ Panglicari în ale ţării, care joacă ca pe funii/ Măşti cu toate de renume din comedia minciunii?" Iluzia ca dogmatism, sesizată de Eminescu, este cauzată de acel determinism abstract al istoriei ce face **ca structurile sociale să devină inumane**: „De lege n-au nevoie, virtutea e uşoară/ Când ai ce-ţi trebuieşte... Iar legi sunt pentru voi,/ Vouă vă pune lege, pedepse vă măsoară/ Când mâna v-o întindeţi la bunuri zâmbitoare,/ Căci nu-i iertat nici braţul teribilei nevoi" ...(**Împărat şi proletar**)

Punând iluzia sub grila lucidităţii, Poetul interferează în Operă, imaginarul cu conţinut viitorologic cu regresia anamneziei. Acest lucru este posibil **datorită conţinutului de ucronie cuprins în orice trecut**. În TRECUT mai trăieşte VIITOR, nu numai din punct de vedere psihologic, ci şi obiectiv încorporat în „materia istorică", iar în măsura în care trecutul conţine viitor (= UCRONIE, neîmplinire), el revendică reorientarea progresivă, **prin fantezie**, adică trecerea neîmplinirilor din braţele lui Morfeu, în reveria lui Fantasus: „Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei visuri fericite,/ Alta-i lumea cea aievea, unde cu sudori muncite/ Te încerci a stoarce lapte din a stâncei coaste seci;/ Una-i lumea-nchipuirii cu-a ei mândre flori de aur,/ Alta unde cerci viaţa s-o-mocmeşti, precum un faur/ Cearc-a da fierului aspru forma cugetării reci." (**Panorama deşertăciunilor**).

După Eminescu, REALUL este pretutindeni **proces orientat**, altfel exprimat, o multiramificată mediere între prezentul efemer, **trecutul** neterminat şi viitorul posibil. Ideea, uimitor de modernă, implică concepţia, aparent îndoielnică, că utopia şi ucronia sunt chiar o parte a existenţei. În mod curent utopia reflectă ceva esenţial din realitate, anume caracterul ei demiurgic de **novum ex nihilo** şi încă-de-nefiinţare, ca parte a lumii actuale (vezi **Scrisoarea I**) Toate imaginile dezirabilităţii cuprinse în creaţia eminesciană revelă o invariantă a orientării utopice. Subliniem, această orientare utopică nu e arbitrară, ci obiectivă, deoarece însăşi realitatea conţine în ea tendinţa spre fiinţare ca utopie şi ucronie.

Conceptul de ucronie intrinsec creaţiei poetului revelă topos-ul unui neîncheiat şi legic câmp al devenirii atât în conştiinţa reflexiv-activă, cât şi în lumea cunoaşterii: „Orice noroc/ Şi-ntinde aripele/ Gonit de clipele/ Stării pe loc" (**Stelele-n cer...**)

Atribuind utopiei, rolul terapeutic în eradicarea Răului şi în progresul autentic al omenirii: „Las'să dorm... să nu ştiu lumea ce dureri îmi mai păstrează./ Îmbătat de-un cântec vecinic, îndrăgit de-o sfântă rază/, Căci ş-aşa ar fi degeaba ca să văd cu ochiul bine;/ De văd răul sau de nu-l văd, el pe lume tot rămâne/ Şi nimic nu-mi foloseşte de-oi cerca să rămân treaz. (...) Când posomorâtul basmu-vechea secolilor strajă-/ Îmi deschide cu chei de-aur şi cu-a vorbelor lui vrajă/ Poarta naltă de la templul unde secolii se torc-/ Eu sub arcurile negre, cu stâlpi nalţi suiţi în stele,/ Ascultând cu adâncime glasul gândurilor mele,/ Uriaşa roat-a vremii înapoi eu o întorc./ (**Panorama deşertăciunilor**), Eminescu nu s-a lăsat niciodată condus şi dominat de iluzie: „Blestemul lumii acesteia/ Crezi că te-nchini la soare ş-ai adorat scânteia". Anticiparea iterativă care domină creaţia eminesciană şi-i explică într-un sens, orizontul de aşteptare contemporaneizat, **presupune eroarea mişcării în cerc, circularitatea eternă, absenţa noului şi a viitorului autentic**: „Vreme trece, vreme vine/ Toate-s vechi şi nouă toate" (Glossă) sau: „A nu ştii tu ce suntem? Copii nimicniciei,/ Nefericiri zvârlite în brazdele veciei,/ Ca repedea rotire a undelor albastre,/ Gândirea noastră – **spuma zădărniciei noastre**,/ Iar visuri şi iluzii pe marginea uitării/ Trec şi se pierd în zare ca paserile mării" (**Nu mă-nţelegi**).

După opinia noastră, nu trebuie să vorbim în acest caz, despre un scepticism eminescian, ci despre un **infrarealism** ce include utopia ca funcţie şi fenomen anticipativ. De altfel, cum remarca CIORAN în **Eseuri** (p.316): „Fără o decepţie universală, n-ar putea exista nici o cunoaştere universală". Subliniem pentru a fi bine înţeleşi, un realism cu acuitate filosofică, opus pozitivismului bolnav de cecitate empirică şi incapabil să sesizeze tendinţa realului. Utopia şi ucronia intrinseci existenţei procesuale sunt căutate de autorul **Glossei** în nemărginirea OMULUI: „Cum în fire-s numai margini, e în om nemărginirea". În nemărginirea sa, OMUL se hrăneşte cu inverificabilul, iar o **„ştiinţă pozitivă a sensului vieţii ar depopula pământul într-o singură zi şi nici un smintit n-ar izbuti să reînsufleţească aici improbabilitatea fecundă a Dorinţei"** (CIORAN, **Eseuri**, p.11).

O temă a creaţiei eminesciene ce revine absedant la toate nivelele Operei este **dorinţa**. Se ştie, orice dorinţă stârneşte în Om o contradorinţă, aşa încât, orice ar face, **contează pentru OM, doar ceea ce n-a făcut**. Acesta este sensul constructiv al utopiei şi ucroniei în viziunea lui Eminescu. Sau cum spune Poetul:

„Căci în propria-ne lume ea deschide poarta-ntrării/ Şi ridică mii de umbre după stinsul lumânării...

Petre ISACHI

BREVIAR

Sub semnul lui Eminescu. În cadrul Zilelor Şcolii „Mihai Drăgan", aflate la ediţia a II-a, manifestările cultural-ştiinţifice au fost centrate generos pe EMINESCU. Colocviul anual de istorie şi critică literară „Mihai Drăgan" (aflat la a III-a ediţie) a avut în program două teme: „Eminescologia, ieri şi azi" şi „Eminescu în manualele şcolare", la dezbateri participând, printre alţii, prof.univ.dr. Alexandru Melian (Universitatea Bucureşti), prof.univ.dr. Constantin Călin (Universitatea Bacău), prof.univ.dr. Ştefan Munteanu (Universitatea „Bacovia" din Bacău), Gheorghe Drăgan, Petru Isachi, Dumitru Ficuţă, Aurica Paşcanu, Sergiu Şerban, Gheorghe Iorga, Mihai Semenov, Liliana Ichim, Doina Marinov. Elevii şcolii, îndrumaţi de pictorul Ştefan Pristavu, au vernisat expoziţia de artă plastică „Creaţia eminesciană în desene", iar noua bibliotecă a şcolii a organizat expoziţia de carte eminesciană (realizată de bibliotecara Mariana Fabian). Interesantele activităţi au fost completate cu lansarea numărului 4(6)/2000 al revistei CONFLUENŢE (coordonator, Eugen Budău), dedicată în întregime Poetului naţional şi de momentul liric (poezie şi muzică) „Cântec de linişte".

Medalie aniversară. Muzeul Naţional de Artă al României a găzduit în „Sala tronului" festivitatea de acordare a medaliei „150 de ani de la naşterea lui Mihai Eminescu" cercetătorilor, criticilor şi istoricilor literari, traducătorilor, colecţionărilor, scriitorilor, compozitorilor. Din judeţul Bacău, doar profesorul Ioan Dănilă a „binemeritat de la patrie", încununându-se astfel o prodigioasă activitate de animator cultural aflată sub semnul lui Eminescu (E.B.)